

Advies aan Provinciale Staten	
Tbv Statenvergadering d.d.	18-12-2017
Commissie	Ruimte & Wonen
Datum commissievergadering	7-12-2017
Onderwerp:	Voordracht Koers NH2050 (VD81)

Uw contactpersoon

K. Mellema

AD/STG

Doorkiesnummer 023-514 3924

mellemak@noord-holland.nl

12 december 2017

1|19

De commissie adviseert de Voordracht Koers NH2050 (VD-81) als bespreekstuk te agenderen voor de PS vergadering van 18 december 2017.

Voor de behandeling van dit punt in de commissie R&W (met uitnodiging van de commissies EEB, M&F en NLWM): zie hieronder het uittreksel uit het conceptverslag van de gezamenlijke vergadering van 7 december 2017.

3a. Voordracht Koers NH2050

De **voorzitter** licht het achterliggende proces toe. Op 9 oktober 2017 vond het debat in PS plaats over de Koers voor de Omgevingsvisie NH2050. Bij het debat zijn 44 richtinggevende moties ingediend. Deze moties zijn op 13 november 2017 in stemming gebracht, voorzien van een preadvies van GS. Ook zijn er enkele nieuwe moties ingediend. In totaal zijn er zes moties aangenomen. Daarnaast is een groot deel van de moties die door GS positief waren geadviseerd teruggetrokken, ervan uitgaande dat deze moties een plek zouden krijgen in Koers NH 2050.

De rode draden uit de bijdragen van alle fracties in het debat van 9 oktober 2017 en de op 13 november 2017 aangenomen moties en vanwege het positieve advies ingetrokken moties zijn door GS in de Koers NH2050 vertaald naar twee hoofdambities en een aantal daarmee samenhangende deelambities. De commissie wordt gevraagd PS te adviseren voor de vergadering van 18 december 2017.

Eerste termijn:

Mevrouw **De Meij** (50PLUS) vindt de voordracht een fantastisch stuk, maar ze ziet tot haar grote teleurstelling niets terug van haar bijdrage van 9 oktober jl. 50PLUS heeft samen met ONH technische vragen gesteld over de woningbouwprogramma's, over het aantal nultredenwoningen en mogelijke alternatieve woonvormen. Ze is teleurgesteld dat GS geen concreet aantal woningen voor ouderen kunnen noemen en dat over de situatie in Amsterdam blijkbaar niets concreets bekend is. Ze roept GS op te monitoren dat er voldoende woningen gebouwd worden voor ouderen en hoort graag van gedeputeerde of deze informatie bij de uitwerking aan de orde komt. In dit opzicht is 50PLUS niet tevreden over het Koersdocument.

De heer **Slettenhaar** (VVD) vindt het voorlopige resultaat van het omvangrijke proces boven verwachting. De algemene kwaliteit van het concept-Koersdocument is prima. Het is goed dat de verantwoordelijkheid

decentraal is gelegd. Hij steunt de gekozen sturingsfilosofie, maar hoort graag hoe GS dit invullen. Gemeenten moeten voldoende ruimte hebben om zelfstandig beslissingen te nemen.

Bij interruptie vraagt mevrouw **De Meij** (50PLUS) of de woningbouwplannen ook onder de verantwoordelijkheid van de gemeenten vallen.

De heer **Slettenhaar** (VVD) komt daar nog op terug. De moties zijn goed verwerkt. Hij ziet dat de ruimtelijke impact voor wind op land bij voorkeur op industrieterreinen wordt belegd en hoopt dat de formulering op p. 14 wordt verduidelijkt, omdat het "in plaats van" is. In de antwoorden op de technische vragen vegen GS thorium wat gemakkelijk van tafel. De technologische ontwikkelingen tot 2050 zijn niet voorspelbaar. Hij vraagt GS op te nemen dat voor alle vormen van duurzame energie en de energietransitie maatwerk wordt gevraagd, variërend van anticiperen tot loslaten, gerelateerd aan de totale energievraag in 2050. De voordracht is doordrenkt van duurzaamheid.

Bij interruptie vraagt mevrouw **De Groot** (SP) wat hij vindt van de brief van Natuurmonumenten, Landschap Noord-Holland en andere organisaties over duurzame landbouw. De brief past in de motie van de VVD over duurzame landbouw.

De heer **Slettenhaar** (VVD) komt hier zo op terug. Bij duurzaamheid hoort draagvlak en een goede ruimtelijke inpassing, die met de woningbouwopgave primair hoogwaardig binnenstedelijk moet worden ingevuld. Hij vraagt hoever primair strekt en hoe dit past bij de onbetaalbaarheid van woningen, waardoor gezinnen uit de stad vertrekken. Er is een verschil tussen de opgave voor de noord- en zuidkant van de provincie. Er wordt heel erg op de MRA gefocust. Hij vraagt hoe de verscheidenheid zich verhoudt tot de keuzes in de infrastructuur. De VVD vindt de factor 10-verschil te veel en vraagt zich af of de koers qua woningbouw niet teveel op de zuidkant is gericht. Verdichting mag niet ten koste gaan van de leefkwaliteit in stedelijke gebieden waar ook groen nodig is. De VVD complimenteert GS voor de focus op hinder bij vliegbewegingen.

Bij interruptie vraagt mevrouw **De Groot** (SP) waarom de VVD tegen de SP-motie voor spreiding van werkgelegenheid heeft gestemd.

De heer **Slettenhaar** (VVD) vindt dat de SP vaak op een planeconomie-achtige wijze denkt werkgelegenheid te kunnen alloceren. De VVD wil randvoorwaarden scheppen, zodat mensen zich kunnen verplaatsen als er ergens anders werk is.

Mevrouw **De Groot** (SP) geeft aan dat de motie ruimte bood voor wijzigingen in de vervoersstromen als bedrijven zich zouden vestigen in bijvoorbeeld Noord-Holland Noord, met een gunstig effect op filevorming. Ze begrijpt niet waarom de VVD daartegen was.

De heer **Slettenhaar** (VVD) weet dat bedrijven kiezen voor de meest optimale locatie, vaak in de MRA. Als de SP ook pleit voor goede snelwegen, dan vinden zij de VVD aan hun zijde. De VVD staat voor groei met inachtneming van het stimuleren van innovaties en is blij dat GS dit hebben verwerkt in het Koersdocument.

Bij interruptie vraagt mevrouw **De Meij** (50PLUS) naar het VVD-standpunt op de inzet over het primair binnenstedelijk bouwen.

De heer **Slettenhaar** (VVD) heeft gevraagd wat primair is, want er moet ruimte zijn voor groen en recreatie.

De heer **Van der Sluijs** (PVV) vindt het Koersdocument een visieloos en tot 2050 uitgerekte coalitieakkoord. Hij mist vernieuwing, bijvoorbeeld in het opwekken van hernieuwbare energie of elektriciteit. De bevolkingstoename vraagt een vernieuwende kijk op en aanpak voor mobiliteit, energieopwekking en huisvesting. Hij roept GS op het document dynamisch te maken en elke vier jaar te evalueren, omdat de techniek niet stilstaat. Als GS dit toezeggen, volgt geen motie in PS. Hij vraagt waarom GS vertrouwen op de oude techniek van windturbines, die niet veel effectiever gemaakt kan worden, en zonnepanelen, die nog wel efficiënter worden. Hij vraagt of GS denken dat de provincie in 2050 volledig energieneutraal kan zijn, omdat de wind en zon niet altijd de benodigde energie leveren. De PVV verwacht dat dit niet kan als er geen alternatieve bronnen zijn. Het Koersdocument geeft niet aan hoe dit gerealiseerd kan worden. De heer Van der Sluijs ziet graag een onderbouwing als GS dit wel beogen, want een bedrijf als Tata Steel kan alleen op kolen werken en de beslissing om woningen zonder gasaansluiting te bouwen is niet aan de provincie. Het document is gebaseerd op aannames over het klimaat. De CO₂-discussie komt in de energietransitie terug. De PVV is positief over de vrijheid om eigen vervoerkeuzes te maken, een optimale afstemming tussen ruimtelijke ontwikkelingen en infrastructuur en het benoemen, behouden en versterken van diverse unieke landschappen en cultuurhistorie.

Bij interruptie vraagt mevrouw **De Groot** (SP) wat de PVV vindt van de plannen voor de A8/A9.

De heer **Van der Sluijs** (PVV) is voor het realiseren van deze verbinding.

Mevrouw **De Groot** (SP) meent dat dit niet strookt met de inzet op het behouden van unieke landschappen en cultuurhistorie, omdat deze weg door de Stelling van Amsterdam loopt.

De heer **Van der Sluijs** (PVV) weet dat de Stelling van Amsterdam met deze plannen niet verdwijnt. Wellicht gaat het Unesco-certificaat verloren. De PVV vindt de A8/A9 erg belangrijk.

De heer **Papineau Salm** (PvdA) vraagt of GS de taalkundige onjuistheden en het hoge gehalte vakjargon in het Koersdocument kunnen aanpassen. Het document is een goede verwerking van het debat, maar op punten kan het scherper worden geformuleerd. Zo wil hij bij de hoofdambitie kiezen voor een vorm van economie die duurzaam is en de bodem, natuur en omgeving niet verder aantast en zo veel mogelijk verbetert. De sturingsfilosofie is prima, maar hierin mist hij de relatie met de provinciale opgave, taken en belangen. Hij doet een tekstsuggestie: Waar wij de ruimte laten aan het lokaal bestuur bewaken wij wel steeds onze provinciale taken en belangen. De PvdA wil een gezonde en veilige leefomgeving zonder ongezonde en gevaarlijke stoffen en is ook teleurgesteld over de landbouwparagraaf. De uitkomsten van de discussie over natuurinclusieve en duurzame landbouw komen te weinig terug. De maatschappelijke discussie moet ook in de Koers worden meegenomen. De hoofdambitie op klimaatadaptatie is prima, maar het document moet een tijdspad voor maatregelen schetsen, bijvoorbeeld naar aanleiding van het onderzoek naar bodemdaling. De PvdA wil wonen en werken bij elkaar brengen met mobiliteit en niet door alleen hoogwaardig binnenstedelijk te bouwen. Niet iedereen kan gedwongen worden om in de stad te wonen. De energietransitie is prima omschreven, maar de PvdA wil het mogelijk maken van windmolens op bedrijventerreinen expliciet benoemd zien.

Bij interruptie merkt de heer **Slettenhaar** (VVD) op dat dat niet het doel van de VVD-motie was.

De heer **Papineau Salm** (PvdA) kiest zijn eigen woorden.

De heer **Slettenhaar** (VVD) meent dat het positieve preadvies de strekking goed weergeeft.

De heer **Papineau Salm** (PvdA) hoopt dat de tekst in het document wordt aangescherpt.

De heer **Slettenhaar** (VVD) vindt dat de heer Papineau Salm voorbijgaat aan de context van de motie.

Mevrouw **De Groot** (SP) vraagt of beide heren in de beantwoording van de technische vraag van de VVD hebben gelezen dat er niet zo veel windmolens op bedrijventerreinen passen.

De heer **Papineau Salm** (PvdA) denkt dat dit wel kan als de provincie flexibeler omgaat met het aantal en de opstelling van windmolens.

Hij vindt de tekst over de ambitie voor regionale diversiteit onduidelijk en vraagt waarom motie 96 van de CU/SGP niet gewoon is overgenomen. De tekst is niet conform de motie. Het MRA–accent is prima, maar niet alles past in de MRA. Als er goede verbindingen zijn, kunnen ook in noorden van de provincie bedrijfsactiviteiten plaatsvinden.

Mevrouw **De Groot** (SP) merkt op dat de PvdA ook tegen de SP–motie om te onderzoeken of de werkgelegenheid beter kan worden gespreid heeft gestemd.

De heer **Papineau Salm** (PvdA) legt uit dat de motie een andere formulering gebruikte dan hij nu voorstelt. Hij wil ruimte laten en niets forceren.

Mevrouw **De Groot** (SP) stelt voor dat hij de tekst van de motie nog eens naleest.

Mevrouw **De Meij** (50PLUS) vraagt of de PvdA vindt dat de provincie moet monitoren of er woningbouw plaatsvindt voor diverse doelgroepen.

De heer **Papineau Salm** (PvdA) vindt dat gemeenten moeten bouwen op basis van de behoefte in hun gemeente. De provincie moet daar geen aanwijzingen in doen.

Mevrouw **De Meij** (50PLUS) is ook niet voor aanwijzen, maar wil weten waarom de PvdA haar niet steunt als ze constateert dat haar technische vragen niet zijn beantwoord.

De heer **Papineau Salm** (PvdA) verwijst naar de Ruimtelijke Actieprogramma's (RAP) als sturingsinstrument. 50PLUS wil meer dan dit instrument en daar is de PvdA niet voor.

Mevrouw **De Meij** (50PLUS) herhaalt haar teleurstelling over het feit dat GS geen concrete cijfers hebben en meent dat ook de RAP hierover geen uitsluitsel geeft. Ze vraagt waarom de PvdA er tegen is dat de provincie monitort of er op lange termijn voldoende woningen voor diverse doelgroepen worden gebouwd.

De heer **Papineau Salm** (PvdA) is daar niet tegen. De heer Voskuil spreekt GS aan als de RAP's niet voldoende zijn. De RAP is het instrument om gemeenten te monitoren.

De heer **Van der Sluijs** (PVV) weet dat de VVD en de PvdA de motie van de SP niet hebben ondersteund, maar hoort dat ze nu met een soortgelijk idee komen. Hij roept beide partijen op te komen tot een dictum dat ze kunnen steunen.

De heer **Slettenhaar** (VVD) vindt dit een mooi aanbod en levert zijn tekst aan bij de PVV.

De heer **Papineau Salm** (PvdA) wil geen nieuwe instrumenten bedenken. Landschap is de basis van de inrichting van de provincie en verdient meer aandacht in het document. Hij wil in ieder geval de biodiversiteit en het instrument "Provinciaal landschap" toevoegen. Bij mobiliteit mist hij het snel uitbreiden van de fiets-, rail- en metro-infrastructuur.

Bij interruptie vraagt de heer **Hoogervorst** (SP) of de PvdA actief wil meedenken over andere mobiliteitsoplossingen dan alleen asfalt.

De heer **Papineau Salm** (PvdA) antwoordt bevestigend, maar benadrukt dat daar ook het Rijk voor nodig is.

De heer **Hoogervorst** (SP) wil juist als provincie het initiatief nemen.

De heer **Papineau Salm** (PvdA) weet dat er extra geld nodig is.

De heer **Hoogervorst** (SP) hoort dat de PvdA toch niet wil meedenken.

Mevrouw **Strens** (D66) is blij met het Koersdocument en herkent veel van de eigen inbreng en moties. D66 streeft naar een duurzaam, aantrekkelijk en bereikbaar Noord-Holland, met ruimte voor innovatie en adaptief beleid en voor regionaal maatwerk binnen provinciale kaders. De ambitie voor klimaatadaptatie en tegen bodemdaling is helder en krachtig beschreven. Klimaatbestendig en waterbewust inrichten staan centraal. D66 ziet graag extra onderzoek naar nieuwe mogelijkheden om kwetsbare veengronden te laten aangroeien. Mevrouw Strens is benieuwd naar de uitwerking van de regionale energiestrategie in een goede mix van energiebronnen en een vorm die aansluit bij het karakter van het gebied. Megaturbines kunnen op zee, op land passen wellicht kleine turbines in het landschap. Ze mist in het document duurzame kringlooplandbouw met aandacht voor de bodemkwaliteit. Hiervoor is door verschillende politieke partijen en andere belanghebbenden aandacht gevraagd. De relatie tussen landbouw en het vergroten van bodemkwaliteit en biodiversiteit wordt in het Koersdocument nog niet duidelijk gelegd. Ze vraagt waarom natuur en duurzame landbouw bijvoorbeeld geen eigen ambitieomschrijving hebben. Noord-Holland is aantrekkelijk door de grote mate van diversiteit in steden, landschappen en regio's. D66 wil die verschillen op de juiste manier benutten. Het is goed dat Landschap een aparte ambitie krijgt. D66 ziet dit in de verdere uitwerking van de Omgevingsvisie graag terug, inclusief het Kwaliteitsbeeld Noord-Holland 2050 van de PARC. D66 is voor het primair binnenstedelijk realiseren van de woningbouwopgave en ziet kansen voor goed bereikbare stedelijke gebieden. Qua bereikbaarheid moeten in de uitwerking RO en Mobiliteit beter op elkaar aansluiten, want met een slimme locatiekeuze voor ontwikkelingen kan de mobiliteitskeuze deels worden beïnvloed, zoals bij de OV-knooppunten en vraaggestuurd OV.

Bij interruptie vraagt mevrouw **De Groot** (SP) wat mevrouw Strens ervan vindt dat sommige dorpen geen busvervoer hebben.

Mevrouw **Strens** (D66) wil kijken naar vraaggestuurd OV. Dit kan met efficiënte manieren van vervoer anders, dan de bus. Het streven is voor alle inwoners een goede bereikbaarheid te realiseren.

D66 vindt een goede monitoring van groot belang. Zo kan worden bijgestuurd en kunnen PS hun rol goed vervullen. Het onderdeel Vervolgproces is erg kort beschreven. Mevrouw Strens mist hierin de publiekscampagne en de samenwerking met medeoverheden. Tot slot vraagt ze waarom er over Schiphol op p.13 niet staat dat groei enkel, alleen of uitsluitend kan met in achtneming van gemaakte afspraken over hinder en veiligheid.

Bij interruptie vraagt de heer **Van der Sluijs** (PVV) hoe nog meer windturbines passen bij een aantrekkelijk Noord-Holland en of dit past binnen de afspraak in het coalitieakkoord.

Mevrouw **Strens** (D66) merkt op dat het voorliggende document de ambitie voor 2050 betreft en dat ze een en ander in dat kader niet uitsluit.

De heer **Bouberg Wilson** (ONH) kan zich grotendeels vinden in het Koersdocument, maar benoemt een aantal aandachtspunten. Hij steunt het pleidooi van mevrouw De Meij over levensloopbestendige woningen in de woningbouwprogramma's en meent dat de regionale diversiteit groter is dan in het Koersdocument tot uitdrukking komt. De aantrekkingskracht van de MRA heeft tot een overspannen woningmarkt geleid, met een tegeneffect in het zoeken van betaalbare woningen in de regio. Dat effect reikt inmiddels verder van Alkmaar en Hoorn en de provincie houdt daar in haar ruimtelijk beleid onvoldoende rekening mee. Hij steunt de oproep om niet te eenzijdig focussen op wat binnen de MRA gebeurt en vraagt aandacht voor krimpregio's, zoals de gemeente Warmenhuizen, waar nieuwe succesvolle bedrijven neerstrijken maar geen huisvesting is voor de nieuwe werknemers omdat daarin in een krimpregio niet wordt voorzien.

Mevrouw **De Groot** (SP) merkt op dat Warmenhuizen een plaats in de gemeente Schagen is.

De heer **Bouberg Wilson** (ONH) vervolgt dat ter plekke ook voor jongeren geen woningen worden gebouwd. Hij meent dan ook dat het provinciale ruimtelijke beleid bijstelling verdient met de mogelijkheid om in deze situaties maatwerk te bieden. Meer woningbouw buiten de MRA, meer OV en verruiming van de infrastructuur tot in Nood-Holland Noord zijn medebepalend voor de levensvatbaarheid van kleine kernen en de verwachte economische groei in de MRA. Investerings hierin dienen verschillende provinciale doelen: de druk op het groen rond de stad vermindert, woningen komen tegen redelijke prijzen binnen het bereik van vele woningzoekenden, en voorzieningen en dus leefbaarheid worden behouden voor kleine kernen.

De heer **Kramer** (GroenLinks) had graag gezien dat motie 78 was opgenomen in bijlage 2. Na het zorgvuldige proces stelt het voorliggende document hem teleur. Veel ambities zijn zo generiek verwoord dat de richting van de uitwerking niet duidelijk is, terwijl een Koersdocument houvast moet bieden. Het inzetten op experimenten volstaat niet op belangrijke dossiers en scherpe keuzes zijn nodig om de goede balans tussen economische groei en leefbaarheid te bepalen. Sommige ambities zijn steviger neergezet, zoals het voldoen aan de Kaderrichtlijn Water en de WHO-normen voor water- en luchtkwaliteit, volledige klimaatneutraliteit in 2050 en beperking van de hinder van Schiphol. Het hierbij veronderstelde vrijgeven van vliegbewegingen leidt echter tot een toename van fossiel energieverbruik. PS hebben over Landbouw een brief ontvangen van drie natuurorganisaties, waarin deze wijzen op het deels of volledig ontbreken van natuur, biodiversiteit en behoud van het landschap in relatie tot de noodzakelijke transitie van de landbouw, terwijl schaalvergroting wel wordt gefaciliteerd. Het Koersdocument moet op dit punt stevig worden herzien. GroenLinks vindt de vrije mobiliteitskeuze een non-issue. Niemand wil die keuze voorschrijven. Het gaat erom waarin de provincie

investeert, met als uitgangspunt dat alle vervoersvormen moeten voldoen aan scherpe milieueisen en dat er een reële keuze is, ook voor de burger die het niet breed heeft. De provincie heeft nog een stevige inhaalslag te maken op fietsverbindingen en in het rail- en busnetwerk. GroenLinks heeft al de nodige kanttekeningen geplaatst bij de sturingsfilosofie. Gemeenten en regio's worden overgewaardeerd ten koste van de rol van de provincie. In het Koersdocument wordt alleen nog gesproken over het lokale en regionale niveau. De bovengemeentelijke rol van de provincie wordt niet eens meer genoemd. De beoogde cultuurverandering mondt uit in ontkenning en uitholling van de rol en bevoegdheden van de provincie als bestuurslaag.

Bij interruptie vraagt de heer **Papineau Salm** (PvdA) wat de rol van de provincie over 20 jaar is.

De heer **Kramer** (GroenLinks) zegt dat de provincie helder moet toetsen op het moment dat de kernwaarden van haar rol in het geding komen. Daartoe moeten vooraf taken worden vastgelegd in de Omgevingsvisie en –verordening, zoals het feit dat de provincie eigen beleid voert op een aantal dossiers. Hij hoopt dat het nu mogelijk is om een gemeenschappelijke motie of amendement in te dienen met een concrete formulering.

De heer **Klein** (ChristenUnie–SGP) ziet in het Koersdocument een goede poging om de inbreng uit de discussie te verwerken, maar vindt dat deze soms scherper verwoord moet worden. Hij kan zich goed vinden in het zoeken naar een balans tussen werken en leven, maar de toevoeging dat toekomstige generaties moeten kunnen profiteren van de keuzes wijkt af van de originele Brundtland–definitie van duurzaamheid. Ook de hoofdambitie mag wat preciezer. Hij wil leefbaarheid in balans brengen met economische activiteit, door in de economische ontwikkeling duurzaamheid meer centraal te zetten. De sturingsfilosofie is mooi en staat voor high trust, maar de CU/SGP wil dit combineren met high penalty. Het is goed dat er ambitieuze doelen worden gesteld aan de energietransitie, hoewel deze cryptisch zijn geformuleerd. Zo is de motie over het stoppen en omkeren van de veenbodemdaling slechts deels verwerkt. De heer Klein wil het omkeren van de bodemdaling als ambitie opnemen. Hij is teleurgesteld over de visie op de toekomst van de landbouw met de eenzijdige inzet op schaalvergroting. De provincie moet juist op zoek naar toekomstbestendige landbouw. Die kan soms grootschalig zijn, maar heeft nooit negatieve effecten op natuur, bodemkwaliteit en biodiversiteit. De meerderheid van PS is hier een voorstander van, maar het staat niet in het Koersdocument. Verder is hij verbaasd over het centraal stellen van keuzevrijheid bij mobiliteitskeuzes. Er is immers een verschil in de mate waarin vervoersvormen vervuilend zijn, dus om andere deelambities uit het Koersdocument te halen moet de provincie wel sturen. De provincie moet zorgen voor mobiliteitsopties die hinder, uitstoot en aantasting van het landschap zo veel mogelijk tegengaan. Met de PvdA is hij teleurgesteld over de verwerking van de motie over Schiphol. De motie was duidelijk: groei is alleen mogelijk als geluidsproductie, uitstoot en vervuiling niet verder toenemen. Het Koersdocument rept van het vage concept "hinder". Dit wijkt af van de opstelling bij bijvoorbeeld klimaatverandering, waarbij het doel is uitstoot tegen te gaan. Door een stellige uitspraak over de toekomst van Schiphol kan de provincie innovatie door vliegtuigmaatschappijen stimuleren. Dit leidt tot een verbetering van het economische landschap en de gezondheid van de inwoners van Noord–Holland.

Bij interruptie vraagt mevrouw **De Meij** (50PLUS) of de ChristenUnie–SGP woningbouw alleen binnenstedelijk wil toestaan of dat er ook buiten de stad mag worden gebouwd.

De heer **Klein** (ChristenUnie–SGP) wil vooral binnenstedelijk zoeken naar mogelijkheden voor woningbouw, maar niet alleen in de MRA–regio. Dit staat genuanceerd beschreven in het Koersdocument.

Mevrouw **Vermaas** (PvdD) vindt de Koers NH2050 een mooie stap richting een duurzamer Noord-Holland, waarin de bescherming van de leefomgeving centraal staat. De fractie is zeer content met de passage over het tijdig realiseren van de Kaderrichtlijn Water en de norm voor luchtkwaliteit. Het is positief dat dierenwelzijn wordt genoemd, als eis waaraan de landbouw zal moeten voldoen.

Toch had de PvdD na het debat van 9 oktober jl. een ander document verwacht. De fractie betreurt de gang van zaken inzake het intrekken van door Gedeputeerde Staten positief gepreadviseerde moties. Diverse moties die wel zijn aangenomen zijn niet adequaat verwerkt in het voorliggende document.

Zo staat er dat bodemdaling zal worden tegengegaan, terwijl een aangenomen motie oproept de bodemdaling te stoppen en waar nodig te herstellen. De gedeputeerde wordt verzocht dit te corrigeren in de tekst voor de Statenvergadering van 18 december 2017.

Iets vergelijkbaars is gebeurd met de twee aangenomen moties over de groei van Schiphol, waarmee Provinciale Staten zich nadrukkelijk hebben uitgesproken over hele strenge randvoorwaarden voor een toename van het aantal vliegbewegingen, waaronder instemming van bewoners. Een duidelijk 'nee, tenzij'. In de tekst valt een 'ja, mits' te lezen. De PvdD vindt de uitwerking van deze moties onvoldoende.

Een andere discrepantie tussen het gevoerde debat en het voorliggende document betreft de schaalvergroting in de landbouw. In het gevoerde debat sprak het overgrote deel van de Staten zich uit tegen schaalvergroting. De PvdD steunt de oproep van ChristenUnie-SGP om de betreffende tekst in het conceptdocument te herformuleren.

In het stuk zit nog een interne tegenstrijdigheid. Het terughoudend zijn met het opstellen regels kan botsen met de wens om de leefomgeving, waaronder bodem, water en lucht te beschermen. Onderschrijven de andere fracties dat de bescherming van de leefomgeving voorop staat en dat de provincie daarvoor duidelijke regels moet opstellen?

Ten slotte komt mevrouw Vermaas met een suggestie voor de ondertitel van het document. De huidige ondertitel 'Balans tussen economische groei en leefbaarheid' doet vermoeden dat de provincie bereid is om in te leveren op leefbaarheid, ten bate van economische groei. Uit het debat van 9 oktober jl. kwam juist naar voren dat zowel een meerderheid van Provinciale Staten als de bevolking leefbaarheid en een gezonde leefomgeving een prioriteit vinden. Mevrouw Vermaas draagt een alternatieve ondertitel aan, te weten: 'Een gezonde leefomgeving met een duurzame economie'.

Mevrouw **Keur** (CDA) bedankt de gedeputeerde en de ambtenaren voor de conceptkoers voor de Omgevingsvisie. Het CDA is blij met de toevoeging van de sturingsfilosofie. Er moet een provinciaal belang zijn, wil de provincie zich erin mengen. Er moet hier nog verwezen worden naar motie 120. Dit is de motie waarin de moties 65, 81 en 82 zijn samengevoegd. Het CDA ziet dit graag aangepast.

De fractie mist motie 102, die het CDA vanwege het voorwaardelijk positief preadvies heeft ingetrokken; bij de sturingsfilosofie staat de motie niet genoemd. In het preadvies vraagt het college om ruimte om de bestuurlijke afweging nader uit te werken in de beschikbare uitvoeringsinstrumenten. Het gaat niet alleen om ruimte geven aan een wendbare samenleving, maar de provincie moet zelf ook wendbaar zijn. Deze benadering ziet het CDA niet terug in de sturingsfilosofie van deze koers. Het is wel een wezenlijke toevoeging. Kan de gedeputeerde toezeggen dat dit wordt aangepast?

Het CDA ziet veel kansen in geothermie. De energietransitie moet met zijn allen worden gemaakt. Het is een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid. Hoe kan worden gezorgd voor draagvlak en een evenredige verdeling van de lasten? Dat zijn voor het CDA belangrijke vragen.

In een eerder debat was bodemdaling een belangrijk onderwerp. Er is opgeroepen tot maatregelen om bodemdaling tegen te gaan. In de conceptkoers wordt al concreet gesproken over het geven van ruimte aan het waterpeil in bepaalde gebieden en de functie van het gebied daarop aan te passen. Het CDA pleit ervoor om eerst heel goed uit te zoeken in welke gebieden dit een oplossing biedt en eerst een of meerdere pilots te

doen, voor het principe in Laag Holland en het Groene Hart gemeengoed wordt. Ook zullen belanghebbenden en gebruikers van de gronden betrokken moeten worden bij de oplossing. Kan de gedeputeerde dit toezeggen en terugkoppelen hoe hierover wordt besloten? Kan de formulering hierover in het Koersdocument worden aangescherpt?

Bij interruptie vraagt mevrouw **Strens** (D66) of volgens het CDA de tekst moet worden aangevuld zoals aangegeven in de 'bodemmotie', nummer 66.

Mevrouw **Keur** (CDA) meent dat motie 66 spreekt van 'moeten'. Iedereen wil een oplossing om bodemdaling tegen te gaan. Het CDA wil daarbij wel enige voorzichtigheid betrachten.

Het CDA is van mening dat bodemdaling moet worden tegengegaan. Over de manier waarop kan men van mening verschillen.

Wat het CDA opvalt in het voorliggende document is de sterke focus op de MRA. De fractie pleitte eerder voor het waarderen van het verschil tussen regio's en daarop in te spelen. In deze Koers is dat vertaald in een MRA, als centrum van de provincie, waar het allemaal gebeurt. Het noordelijk deel van de provincie is in deze Koers niet de plek waar je woont of werkt, maar een plek waar inwoners van het drukke zuidelijke deel van de provincie rust en ruimte kunnen ervaren. Dit terwijl er in het noordelijk deel van de provincie al enorm veel economische activiteit is. Toonaangevende bedrijven en sectoren in het noordelijk deel van de provincie verwachten de komende decennia veel nieuwe werknemers te kunnen aannemen. Het volgens de Koers toenemende verschil tussen Noord-Holland Noord en Zuid ziet het CDA niet als een gegeven. De provincie moet gebruikmaken van de economische prestaties en de mogelijkheden in het Noorden van de provincie. Velen willen daar graag blijven of komen wonen. Van de provincie mogen daar nauwelijks woningen worden gebouwd. Het CDA vindt het onterecht dat het noordelijk en zuidelijk deel tegenover elkaar worden gezet, in plaats van naast elkaar. Het CDA overweegt hiervoor een amendement op te stellen.

Bij interruptie vraagt de heer **Papineau Salm** (PvdA) wat dit betekent voor de groene ruimte in het noordelijk deel van de provincie. Waar wil het CDA de woningen neerzetten?

Mevrouw **Keur** (CDA) is van mening dat er heel veel groene ruimte is. Daar kunnen best mogelijkheden worden gecreëerd voor woningbouw, met het behoud van groene ruimte.

Mevrouw **De Groot** (SP) concludeert dat de Koers op vele punten weinig vernieuwend is. Ook al heeft dit document de potentie dit in hoge mate te zijn. Er wordt een balans tussen leefbaarheid en economische groei nagestreefd, maar de SP vindt dit thema onvoldoende uitgewerkt. Wat in dit document vergeten is zijn de maatregelen die de ongelijkheid tussen mensen en die tussen mensen en bedrijven kunnen verminderen. Met ruimtelijke en economische maatregelen kan er voor worden gezorgd dat de ongelijkheid verminderd en de macht van de bedrijven wordt ingeperkt. De SP wil niet dat we geregeerd worden door bedrijven. De overheden moeten ervoor zorgen dat ieder mens krijgt wat hem of haar toekomt.

In de vorige commissie voerde mevrouw De Groot een wonderlijke discussie met de heer Annaert van de VVD. De heer Annaert heeft een heel ander begrip van 'iedereen' dan de SP dat heeft. In het perspectief van de VVD hebben de ondernemingen het voor het zeggen.

Bij interruptie vraagt de heer **Slettenhaar** (VVD) hoe de SP gaat beoordelen dat de overheid organiseert dat eenieder krijgt wat hem of haar toekomt.

Mevrouw **De Groot** (SP) denkt aan spreiding van werkgelegenheid en aan het aanbrengen van een goede balans tussen leefbaarheid en economie. De overheid moet ervoor zorgen dat alle inwoners aan de bak kunnen komen. De VVD is voorstander van het aantrekken en faciliteren van kenniswerkers. De VVD bevordert hierdoor de ongelijkheid in de samenleving.

Mevrouw De Groot wijst op de kloof tussen mensen met een hoog en laag inkomen. Deze wordt steeds groter. Vroeger was het beter georganiseerd waardoor de mensen meer zekerheid, veiligheid en welvaart hadden.

Bij interruptie vraagt de heer **Slettenhaar** (VVD) of de SP de intentie heeft dat de overheid moet gaan organiseren dat elk individu krijgt wat hem of haar toekomt. Hoe denkt de SP dat te kunnen waarmaken?

Mevrouw **De Groot** (SP) merkt op dat het document niet deugt omdat het streven economische groei is. Voor de mensen die het toch al goed hebben, zal de leefbaarheid beter worden. Bedrijven krijgen prima voorwaarden. Natuurlijk staan er ook veel goede dingen in deze omgevingsvisie. Voor diverse problemen is getracht een oplossing te verzinnen. Deze oplossingen kunnen best goed zijn, maar de meeste zijn voornamelijk heel liberaal. De SP diende een motie in om de provincie moeite te laten doen om de werkgelegenheid in de provincie te spreiden, zodat ook in andere regio's het werk zal toenemen, de vergrijzing zal stoppen en de files zullen afnemen. De motie werd ontraden. De SP diende een motie in om de kosten van de energiebesparing niet bij de sociale huurders neer te leggen, zodat zij ook mee kunnen doen. Deze motie werd ontraden. De SP diende een motie om voor iedereen, dus niet alleen voor de zogenaamde kenniswerkers, een goed vestigingsklimaat te scheppen, waardoor de armoede zal afnemen. Deze motie werd ontraden. De SP diende een motie in die opriep om ervoor te zorgen dat niet alleen de welvaart zal toenemen maar dat de welvaart ook eerlijk over alle inwoners van Noord-Holland verspreid zal worden. Helaas, deze motie werd ook ontraden.

De provincie zou niet aan inkomenspolitiek doen? De provincie zorgt er toch voor dat er bedrijven naar Noord-Holland komen en dat ze winst kunnen maken? De provincie zorgt ervoor dat kenniswerkers van buiten Nederland hier kunnen werken en zich hier kunnen vestigen.

De provincie zorgt ervoor dat ondernemers de kans krijgen om zonnepanelen op grote stukken land te leggen en daarvoor forse subsidies krijgen. Door de marktwerking te stimuleren, neemt de inkomensongelijkheid alleen maar toe.

Er zitten toch wel goede maatregelen in dit Koersdocument, vooral als de provincie de touwtjes van controle weer strak in handen neemt en deze niet overdraagt aan het bedrijfsleven. De provincie is er voor elke inwoner.

De **voorzitter** schorst de vergadering om 20.57 uur

De voorzitter heropent de vergadering om 21.30 uur.

Gedeputeerde **Geldhof** zegt dat wordt toegewerkt naar de vergadering van Provinciale Staten van 18 december 2017. Wat voorligt, is een tussenstap. Het gaat erom of de hoofdvisies voor 2050 en hoe de provincie er dan uitziet, er voldoende in staan. Is dit voldoende basis voor de vertaling naar de echte visie voor 2050?

De gedeputeerde hoorde veel complimenten voor wat is opgehaald uit de Statenvergadering. Men spreekt van een leesbaar stuk. De gedeputeerde bedankt voor complimenten en zal deze overbrengen aan de opstellers van het document. Sommige zaken wil de commissie scherper geformuleerd zien. Andere vragen hebben betrekking op de uitvoering. Moties zijn ingetrokken. Die zijn niet letterlijk van preadvies voorzien. Soms is er

ook ruimte meegegeven voor interpretatie. De gedeputeerde verwijst daarvoor naar het verslag van 13 november 2017.

Er zou veel focus zijn op wat er in de MRA gebeurt, ten opzichte van Noord-Holland Noord. Uit de verkenning is echter gebleken dat er een verschil is tussen de ontwikkelingen in het noordelijk en zuidelijk deel van de provincie. De demografische ontwikkelingen worden jaarlijks bijgehouden. Er is een andere dynamiek in beide delen van de provincie. Dat wil niet zeggen dat er in het noordelijk deel geen dynamiek is. Wellicht moeten enkele zinnen worden aangepast. Het is namelijk niet de bedoeling geweest om de dynamiek in het noordelijk deel te ontkennen. Het zal beter worden verwoord in het document.

Het onderdeel landschap bevindt zich in de uitvoeringsfeer. Op dit moment wordt het door de PARK (Provinciaal Adviseur Ruimtelijke Kwaliteit) aangeleverde kwaliteitsbeeld nog verwerkt. Voor het noordelijk deel van de provincie wordt onderzocht hoe de kwaliteiten van het gebied kunnen worden versterken. Ten aanzien van woningbouw geeft de gedeputeerde aan dat het gaat om de behoefte aan de vraag naar woningen. Dat gaat verder dan alleen het centrum van Amsterdam.

Gedeputeerde **Bond** las de brief van drie natuurorganisaties. Hij snapt de brief oprecht niet. Het gaat mogelijk alleen om het woord schaalvergroting. De gedeputeerde verwijst naar de tekst op pagina 8. "Indien nodig wordt ruimte geboden voor schaalvergroting in de landbouw..... Dus onder die vriendelijke, gezonde, gecontroleerde omstandigheden bieden we ruimte voor experimenten." Daarnaast verwijst de gedeputeerde naar motie 77. "We stimuleren landbouw om verder te innoveren etc. .. waarbij schaalvergroting één van de opties is om dat te bereiken". De natuurboeren die hier in het Provinciehuis waren. Ze hebben schaalvergroting nodig om natuurboer te kunnen zijn.

Er wordt een beeld geschept wat in de ogen van gedeputeerde Bond niet klopt met de tekst die in het document staat.

Bij interruptie vraagt mevrouw **Vermaas** (PvdD) waarom de paragraaf over landbouw dan niet begint met die mooie projecten. De paragraaf begint nu met het woord schaalvergroting.

Gedeputeerde **Bond** antwoordt dat soms schaalvergroting nodig is om doelen te behalen op het gebied van verduurzaming. Glastuinbouw kan de investeringen in koude-warmteopslag alleen doen op grond van schaalvergroting. Pas dan zullen er emissieloze kassen komen. De verduurzaming hangt soms nauw samen met schaalvergroting. Noord-Holland doet heel veel vanuit de natuurinclusieve landbouw en klimaatadaptatie in relatie tot de landbouw.

Bij interruptie vraagt mevrouw **Vermaas** (PvdD) om de paragraaf anders te formuleren. Laat het woord 'schaalvergroting' eruit.

Gedeputeerde **Bond** legt uit dat de motie is ingetrokken, omdat is toegezegd dat die zou worden opgenomen in de tekst.

Het komt ook voort uit de verkenning. Natuurboeren vroegen er expliciet om. Ook voor dierenwelzijn is soms schaalvergroting nodig.

Bij interruptie vraagt mevrouw **Strens** (D66) waarom de tekst niet kan beginnen met het doel, in plaats van met het middel.

Bij interruptie merkt de heer **Papineau Salm** (PvdA) op dat deze discussie vooral is gebaseerd op beeldvorming. Het probleem is dat in de tekst geen terugverwijzing is opgenomen.

Bij interruptie merkt de heer **Slettenhaar** (VVD) op dat hij het eens is met voorgaande spreker. Dit is een semantische discussie is. Als er staat 'indien nodig', dan leest hij daar niet uit dat het leidend is.

Bij interruptie bestrijdt de heer **Klein** (ChristenUnie–SGP) dat een semantische discussie wordt gevoerd. In het document wordt beargumenteerd vanuit de schaalvergroting. Het gaat erom dat vermeld staat dat Noord–Holland naar een landbouw toewerkt, die toekomstbestendig is. Dat schaalvergroting daarvan een onderdeel kan zijn, daarmee zijn veel mensen het eens. Door de manier waarop het nu in het Koersdocument staat, zet de provincie zichzelf voor gek. Notabene in Flevoland is de landbouw in verschillende smaken in de Omgevingsvisie opgenomen.

Gedeputeerde **Bond** neemt voorstel over om de paragraaf niet te beginnen met schaalvergroting, maar deze tekst aan het eind van de paragraaf te zetten.

Het college van Gedeputeerde Staten gaat voor energieneutraal in 2050. Dat kan, maar dat gaat niet zomaar. Noord–Holland heeft de ambitie om dat te halen. Onderbouwen kan de gedeputeerde het nog niet. Wel zal de provincie alles uit de kast moeten halen, samen met het Rijk, Europa, bedrijven en burgers.

Het in Noord–Holland gevestigde ECN schreef een rapport over Thorium. Het is een kostbaar experiment en te groot voor deze provincie. Het college is van mening dat wanneer het in de komende 33 jaar op het pad van de provincie komt, dan zal niet worden geschroomd om die kans te pakken. Alles wat te doen om te bereiken dat Noord–Holland in 2050 energieneutraal draait, zal worden aangegrepen.

Bij interruptie constateert de heer **Van der Sluijs** (PVV) dat ook dit jaar weer veel geld wordt uitgegeven aan duurzame energie. Dat geld wordt gespendeerd aan windmolenparken en andere alternatieven. De PVV vindt dat de provincie zich sterker moet maken voor een Thoriumcentrale. ECN verwacht dat er in 2050 nog geen economische werkende reactor in Noord–Holland zal zijn. Wellicht heeft dat ook te maken met het politieke primaat. De politiek staat er gewoon niet voor open. Samen met de VVD heeft de PVV een motie ingediend om te beginnen met voorlichting. Veel partijen willen er niets van weten, omdat ze iets tegen kernenergie hebben.

Gedeputeerde **Bond** staat positief over beleggen van een bijeenkomst over Thorium. Het college juicht het initiatief van de PVV zeer toe. Men moet zich wel realiseren dat de provincie het Rijk nodig heeft bij dergelijke projecten. Alle zeilen moeten worden bijgezet om de doelstelling van energieneutraal te gaan halen. Wellicht hoort Thorium erbij.

Het gaat te ver om Thorium al mee te nemen in het Koersdocument. Het kan wel worden meegenomen als onderdeel in de route tussen het Koersdocument en 2050

Bij interruptie vraagt de heer **Van der Sluijs** (PVV) of het een idee is om te organiseren voorlichtingsbijeenkomst open te stellen voor het IPO–verband.

Gedeputeerde **Bond** vindt dat een goede suggestie.

Over leefbaarheid in combinatie met economische groei merkt de gedeputeerde het volgende op. Als enige provincie in Nederland heeft Noord–Holland een monitor Welvaart en Welzijn gekoppeld aan haar economie. De provincie heeft die economie nodig om investeringen te kunnen doen om de genoemde doelstellingen te halen.

Bij interruptie verwijst de heer **Klein** (ChristenUnie–SGP) naar de suggestie om het woord 'groei' weg te halen.

Gedeputeerde **Bond** vraagt hoe men er tegenover staat als groei plaatsvindt op een duurzame manier. Hij vindt het woord 'groei' niet per definitie slecht. Groei kan ook aan andere dingen worden gekoppeld. In de duurzaamheidsambitie zit ook het woord groei. Economische groei is nodig voor de broodnodige investeringen om doelstellingen te kunnen behalen.

Bij interruptie vraagt mevrouw **Vermaas** (PvdD) of de gedeputeerde het met haar eens is dat de ondertitel 'Balans tussen economische groei en leefbaarheid' ongelukkig is gekozen. Deze suggereert dat de provincie eventueel op die leefbaarheid wil inleveren. Een ondertitel als "Een gezonde leefomgeving met een duurzame economie" zou beter zijn.

Gedeputeerde **Bond** ziet het verschil niet tussen wat er nu staat en wat mevrouw Vermaas voorstelt. Beide streven hetzelfde doel na.

Bij interruptie vraagt de heer **Hoogervorst** (SP) of de provincie moet inleveren op leefbaarheid en leefomgeving als er geen sprake is van economische groei. Dan blijft de balans namelijk in stand.

Gedeputeerde **Bond** is het daarmee niet eens. Het tempo op duurzaamheid zal naar beneden moeten worden bijgesteld, omdat er dan minder geïnvesteerd kan worden. Nu de economie aantrekt, wordt weer enorm veel geld geïnvesteerd in duurzaamheid. Men gaat weer aan het werk en men koopt zonnepanelen.

Bij interruptie wijst de heer **Van der Sluijs** (PVV) op de ODE (Opslag Duurzame Energie). Burgers betalen daarvoor een heffing via de energielevering. Die heffing wordt straks absurd hoog.

Gedeputeerde **Bond** adviseert de heer Van der Sluijs om deze vraag door de PVV-fractie in de Tweede Kamer te laten stellen. Het vraagt ook iets van de burgers om in 2050 energieneutraal te zijn. Als dat lukt dan zullen de energienota's in 2050 een stuk lager uitvallen.

Gedeputeerde **Bond** wijst erop dat het Rijk voor miljarden euro's gaat investeren en subsidiëren om in 2050 energieneutraal te zijn.

Bij interruptie vraagt mevrouw **De Groot** (SP) of de gedeputeerde zich realiseert dat veel mensen zonnepanelen niet kunnen betalen. Hoe wil de provincie Noord-Holland daarop ingrijpen?

Gedeputeerde **Bond** antwoordt dat de provincie dat niet gaat regelen. Voor deze Omgevingsvisie heeft de SP de plank misgeslagen door teveel op inkomenspolitiek te gaan zitten.

Als het lukt om alle sociale woningen aan te sluiten op warmtegrid dan gaan de energielasten voor bewoners van sociale woningbouw omlaag. Ze worden er wat dat betreft beter van.

Gedeputeerde **Tekin** gaat nader in op de onderwerpen natuur en biodiversiteit.

Biodiversiteit is een kerntaak van deze provincie. Het college heeft de commissie gehoord. Biodiversiteit staat nu in een deelambitie en zal een prominentere plek worden gegeven.

Inzake Schiphol brengt de gedeputeerde de twee moties van 13 november jl. in herinnering. De twee moties zijn voorzien van een positief preadvies met een interpretatie van het college, zoals op pagina 20 en 21 verwoord. De focus wordt gelegd op hinderbeperking. De Omgevingsraad Schiphol, waarin bewoners ook zitting nemen, maakte randvoorwaarden. Het wachten is op de MER.

Bij interruptie wijst mevrouw **Vermaas** (PvdD) dat de motie een ‘nee, tenzij’ boodschap uitdragen. In het document is dit vertaald in een ‘Ja, mits’. Het is een mooie toevoeging de beperking van geluid en uitstoot op te nemen, maar de PvdD zou het alsnog heel prettig vinden als het meer ‘Nee, tenzij’ wordt geformuleerd.

Gedeputeerde **Tekin** wacht op de MER en de veiligheidsanalyse van de LNR. Daarna wil de gedeputeerde het inhoudelijke gesprek met de Staten voeren. Er wordt in de Koers uitgegaan van een verantwoorde groei. Het college heeft een interpretatie gegeven aan beide moties. Die voorwaarden maakt de gedeputeerde nu wat scherper, omdat men beweert dat deze te wollig zijn opgeschreven. Als de PvdD de motie zonder interpretatie in stemming had gebracht, dan had de motie geen positief preadvies gekregen.

Gedeputeerde **Loggen** vertelt dat de provincie al volop meedoet aan klimaatadaptatie. Hij verwijst naar de pilot Westpoort, het Deltaprogramma en de versterking van de Markermeerdijk. Het proces strekt zich over meerdere jaren uit. Het proces is al in uitvoering, maar ook de komende jaren verdient het volop aandacht. Ten aanzien van de bodemdaling is de gedeputeerde verheugd over de scherpe toon, maar hij wil ook de volgende waarschuwing geven. De gedeputeerde is blij met de passie en liefde voor het prachtige gebied. De gedeputeerde vreest dat de liefde en ambitie voor dat gebied de complexiteit van de materie doen ondersneeuwen. Het lijkt gedeputeerde Loggen verstandig om in het nieuwe jaar de complexiteit vast te pakken. Er is geen eigenaarschap van bodemdaling. Ieders positie moet met elkaar worden ingekleurd. Met elkaar moet alle consequenties worden voorzien en gedeeld. De partners in het Deltaprogramma moeten bondgenoten worden in de strijd tegen bodemdaling.

Bij interruptie verwijst de heer **Hietbrink** (GL) naar de in november jl. aangenomen moties. Eén daarvan ging over bodemdaling. Die motie laat aan duidelijkheid niets te wensen over. De heer Hietbrink stelt voor die motie te vertalen in het Koersdocument. Er is een politieke uitspraak gedaan door Provinciale Staten. Gedeputeerde Staten hebben niet de ruimte om daarvan af te wijken.

Gedeputeerde **Loggen** verwijst naar de toelichting op motie 66. De materie is zeer complex. Gedeputeerde biedt aan om er in het nieuwe jaar samen naar te kijken.

Bij interruptie wijst de heer **Kramer** (GL) erop dat de tekst van een motie, die aangenomen wordt door Provinciale Staten, toch echt leidend is.

Bij interruptie sluit mevrouw **Vermaas** (PvdD) zich aan bij de woorden van voorgaande spreker. De strekking van de motie is: bodemdaling stoppen dan wel herstellen. Provinciale Staten deden een duidelijke uitspraak. Mevrouw Vermaas vindt het schokkend dat Gedeputeerde Staten zoveel vrijheid nemen in deze discussie.

Bij interruptie vraagt mevrouw **Strens** (D66) of er toch iets over de motie kan worden opgenomen in het Koersdocument. Tegelijkertijd kan de door het college aangebrachte nuancering daarin worden meegenomen.

Gedeputeerde **Loggen** vertelt dat de tekst in de verhandelingen is opgenomen. Er is nog ruimte om volgend jaar af te stemmen hoe scherp men dit wil laten neerdalen.

Bij interruptie merkt de heer **Klein** (ChristenUnie–SGP) op dat het beide kan: de ambitie uitspreken en tegelijkertijd benadrukken in de tekst dat de provincie nooit alleen de verantwoordelijkheid kan nemen. De intentie van de motie was om aan te geven waar de provincie met partners naar wil streven. Het is nu niet duidelijk waar de provincie naar toe wil.

Gedeputeerde **Loggen** ziet andere partijen, die eerder niet bewogen, nu bewegen. Dat is een grote stap voorwaarts. Niemand wil eigenaar van het probleem bodemdaling wil worden, want op het moment dat men verantwoordelijkheid neemt in dit dossier, wordt men direct geconfronteerd met tal van claims. Eigenaren van grond hebben rechten. Het is zeer complex. De gedeputeerde zegt niet de teksten uiteindelijk niet verder worden aangescherpt, maar de provincie moet voorzichtig zijn om de partners, die aan het bewegen zijn, niet kopschuw te maken. Ze zouden ook achterover kunnen gaan leunen doordat de provincie één en ander naar zich toe gaat trekken.

Bij interruptie vraagt de heer **Hietbrink** (GroenLinks) waarom op het gebied van bodemdaling geen ambitie kan worden uitgesproken, terwijl dit op het gebied van energieneutraliteit wel gebeurt.

Bij interruptie zegt de heer **Papineau Salm** dat iedereen wil dat bodemdaling stopt. Die ambitie mag er toch instaan?

Gedeputeerde **Loggen** legt uit dat de provincie de miljarden euro's niet heeft om bodemdaling stevig aan te pakken. In Laag Holland is 350 miljoen euro nodig om bodemdaling af te remmen. De bodemdaling kan dan nog niet eens worden hersteld. Er zit heel veel achter. Inmiddels wordt al gewerkt aan waterpeilen.

Bij interruptie geeft de heer **Papineau Salm** mee om dan in ieder geval de regierol op te pakken als provincie. Waarom kan de provincie op het gebied van bodemdaling geen ambitie uitspreken? Voor veel thema's geldt ook dat het miljoenen euro's kost.

Gedeputeerde **Loggen** zegt dat als een ambitie wordt uitgesproken de intentie is om die ambitie waar te maken. Het veld en het dossier omtrent bodemdaling zijn zeer complex. De gedeputeerde biedt aan om over deze materie eens stevig van gedachte te wisselen met elkaar. Op basis daarvan kan worden bepaald hoe reëel het is om het verder aan te scherpen. Er moet eerst een verdiepingsslag worden gemaakt om de positie van de provincie in beeld te brengen.

Gedeputeerde **Geldhof** legt het vervolgproces uit. Het vervolgproces wordt opgenomen in het voorwoord in het document dat volgt na de bespreking in Provinciale Staten op 18 december 2017. Op 8 februari 2018 wordt een bijeenkomst met de buitenwereld georganiseerd. Er volgt nog een tussendocument. Het voornemen is om het Koersdocument voor de zomer van 2018 vast te stellen

De fracties van ONH en 50PLUS stelden vragen over onder meer nultreden woningen. Van niet alle plannen zijn de cijfers bekend, zodat het aantal te bouwen nultreden woningen ook niet bekend is. Alleen het vermoeden en de verwachting kunnen worden uitgesproken dat wanneer er in Amsterdam appartementen worden gebouwd, dit doorgaans woningen zijn met een lift, waardoor er sprake is van nul treden. Deze zaken komen niet in de uitwerking van de visie aan de orde, maar wel in de RAP's en in de gesprekken met de regio. In de praktijk is het al standaard dat aandacht wordt besteed aan levensloopbestendige woningen, dat daarvoor geen aparte paragraaf in de visie opgenomen hoeft te worden.

Gevraagd is of hoogwaardig binnenstedelijk moet worden gebouwd. De gedeputeerde antwoordt dat dit een menging over de gehele provincie is. De vraag is grotendeels naar hoogstedelijk maar er is ook vraag op andere fronten. Er ligt een waaier aan locaties verspreid over de gehele provincie, ook aan de randen van steden waar gebouwd kan worden voor allerlei doelgroepen. Bij de benutting van de openbare ruimte moet creatief worden nagedacht. Wordt dicht bij openbaar vervoerknooppunten gebouwd, dan hoeven er

bijvoorbeeld minder parkeerplaatsen te worden gerealiseerd. Het is belangrijk dat woningen zo worden neergezet dat er voldoende groen en dat de nieuwbouw klimaatbestendig en volledig duurzaam is. In de toekomstvisie wordt niet gesteld dat alleen maar binnenstedelijk moet worden gebouwd. De visie is een beeld voor de langere termijn. Een visie stel je niet elke vier jaar bij. De uitwerking van de programma's in een visie kan wel worden bijgesteld, bijvoorbeeld op basis van nieuwe trends en ontwikkelingen. De visie reikt tot 2050. Dat wil niet zeggen dat pas in 2049 wordt bekeken hoe die anders moet. Wanneer een visie in beton wordt gegoten, dan laat dat geen ruimte voor tussentijdse ontwikkelingen. Het gaat in een visie om het formuleren van een eindbeeld. De weg daar naartoe wordt in programma's beschreven.

De **voorzitter** hoorde van de gedeputeerden een aantal voorstellen om de tekst van het Koersdocument te wijzigen. Die tekstwijzigingen volgen voor de Statenvergadering van 18 december 2017.

Gedeputeerde **Geldhof** beaamt de woorden van de voorzitter. Op een aantal punten volgt verduidelijking en verbetering. De wijzigingen zullen herkenbaar in de tekst worden opgenomen.

Mevrouw **Keur** wil voorkomen dat in het laatste weekend voor de Statenvergadering van 18 december een lijvig, aangepast document moet worden doorgenomen. Graag zou zij het document ontvangen op de woensdag of donderdag na de vergadering van Gedeputeerde Staten.

Gedeputeerde **Geldhof** zegt toe dat het aangepaste document zo spoedig mogelijk volgt.

Tweede termijn:

Mevrouw **De Meij** (50PLUS) is het niet met gedeputeerde Geldhof eens dat het aantal nultredenwoningen en levensloopbestendige woningen in de RAP's terugkomt.

Gedeputeerde Staten hebben in de visie aangegeven niets te kunnen zeggen over het aantal nultredenwoningen binnen de bestaande voorraad. Over de toekomstige voorraad harde en zachte plannen is ook onzekerheid. Mevrouw De Meij vindt dat Gedeputeerde Staten meer ambitie kunnen tonen door de vinger aan de pols te houden dat er voldoende woningen voor diverse doelgroepen worden gebouwd.

Op pagina 10 Verantwoording proces staat dat alle verhalen van de fracties zijn aangehoord. Op pagina 11 staat dat de rode draad uit de bijdragen van alle fracties in het debat de basis vormen van het Koersdocument. Mevrouw De Meij bestrijdt dat ten zeerste. Ze kan totaal niets terugvinden van het betoog van haar fractie. Ze verzoekt de woorden 'alle fracties' te schrappen.

Als Gedeputeerde Staten niet willen opnemen over de ambitie dat er voldoende woningen voor diverse doelgroepen worden gebouwd, dan vindt 50PLUS het conceptdocument niet rijp voor behandeling in Provinciale Staten op 18 december.

De heer **Slettenhaar** (VVD) spreekt van een goede beraadslaging. De gedeputeerde legde goed uit waarom vooral de balans tussen economische groei en leefbaarheid belangrijk is.

Het is belangrijk dat het karakter van de gebieden wordt gerespecteerd. De heer Slettenhaar hoopt op een mooie bijeenkomst in januari/februari 2018.

In het Koersdocument staat toch wel degelijk dat de woningbouwopgave in het zuidelijk deel groter is dan in noorden. De heer Slettenhaar stelt voor om daarin een nuance aan te brengen.

De heer **Van der Sluijs** (PVV) zegt over thorium dat de PVV aan de slag gaat met de voorbereiding van een voorlichtingsbijeenkomst.

Mevrouw **Strens** (D66) vindt het prima dat het vervolgproces in het voorwoord wordt opgenomen. Ten aanzien van Schiphol bedankt mevrouw Strens voor de aanvulling die in het document wordt aangebracht op de scherpste. Ze herkent zich niet in het 'nee, tenzij'-verhaal van mevrouw Vermaas. Mevrouw Strens sluit zich aan bij woorden van gedeputeerde Tekin.

In het kader van landbouw volgde een wat 'mager' antwoord over de betekenis van schaalvergroting. Ze stelt voor om de betreffende paragraaf te beginnen met het verwoorden van het doel. In het stuk mag wat steviger worden aangezet dat het gaat om adaptieve kringlooplandbouw.

Mevrouw Strens snapt de complexiteit van het dossier bodemdaling. De complexiteit betreft wel voor een deel de uitvoering. Men kan wel degelijk met elkaar de ambitie uitspreken dat bodemdaling moet stoppen. Mevrouw doet de suggestie om het om te draaien: Neem de ambitie op, ga aan de slag en als blijkt dat het niet kan haal de ambitie er dan weer uit.

Mevrouw Strens herkent zich niet in wat de heer Slettenhaar zegt en dat een meerderheid van Provinciale Staten voor het aanpassen van aantallen is. In dit huis is het gebruikelijk om vraaggestuurd te bouwen. Het veranderen van getallen doet geen recht aan statistieken die daaraan ten grondslag liggen.

Bij interruptie zegt de heer **Slettenhaar** dat hij de getallen als voorbeeld noemde. De verhouding is wat extreem en deze zou genuanceerd kunnen worden. Mevrouw Strens spreekt over statistieken, maar het gaat om prognoses. Er moet vraaggestuurd worden gebouwd. Infrastructuur is instrumenteel aan de vraag of men ergens eenvoudig naar toe kan rijden. Het faciliteren van infrastructuur is belangrijk.

Mevrouw **Strens** (D66) is het eens met de heer Slettenhaar dat een plek aantrekkelijk wordt, wanneer deze plek eenvoudig te bereiken is. Dat hoeft niet alleen via de weg, maar het kan ook op andere manier. Het gaat om demografische ontwikkelingen. Het is goed om daarover eens het gesprek aan te gaan om te beoordelen of wordt voldaan aan de vraag.

Bij interruptie zegt de heer **Papineau Salm** (PvdA) dat er behalve asfalt ook andere mobiliteitsvormen zijn om mensen naar het noordelijk deel van de provincie te krijgen.

De heer **Slettenhaar** (VVD) merkt op dat met een bus of fiets ook over asfalt kan worden gereden.

De heer **Bouberg Wilson** mist in de RAP's de vraag of voldoende in beeld is wat de behoefte is en in welke mate in die behoefte kan worden voorzien.

Het verschil in dynamiek tussen Noord-Holland Noord en Zuid is bekend. Als gevolg daarvan is een andere dynamiek op gang gekomen van Zuid naar Noord. Die dynamiek is nog niet meegenomen in de wijze waarop de provincie met haar planning omgaat. Die is voor belangrijk deel gestuurd op demografie en niet op deze dynamiek.

De heer Bouberg Wilson kan zich voorstellen dat de tekst over bodemdaling op de volgende wijze wordt geformuleerd: Om bodemdaling te kunnen stoppen dienen alle betrokken partijen daarin hun verantwoordelijkheid te nemen. De provincie trekt het dan niet naar zich toe, maar ligt het daar neer waar de verantwoordelijkheid ligt.

De heer **Kramer** (GroenLinks) meldt dat GroenLinks afwacht hoe het nieuwe Koersdocument er uit zal zien. Wellicht zullen amendementen nodig zijn.

De heer **Klein** (ChristenUnie–SGP) bedankt voor de toezegging om de woorden over Schiphol aan te passen. De fractie is benieuwd naar de nieuwe tekst over landbouw. In de reactie miste de heer Klein het thema mobiliteit. Hij begrijpt dat de gedeputeerde Mobiliteit afwezig is, maar volgt dan een reactie op een ander moment? De keuzevrijheid vindt de heer Klein een te absoluut criterium. De provincie moet daarin meer sturen. Met het aanbieden van keuzes kunnen andere belangen in de provincie worden gediend. Ten slotte verzoekt spreker om de tekst van de motie over bodemdaling aan te houden in het document. De heer Klein snapt dat het heel erg complex is, maar het is een kwestie van politieke zuiverheid dat wanneer een motie wordt aangenomen, deze ook op die manier verwerkt wordt.

Mevrouw **Vermaas** (PvdD) sluit zich aan bij de woorden van voorgaande sprekers over bodemdaling. Dan wordt aangegeven dat het complexe materie betreft, maar tevens wordt de ambitie vermeld waarvoor Provinciale Staten zich hebben uitgesproken.

Ten aanzien van Schiphol is mevrouw Vermaas blij dat door een aanpassing uitstoot en geluidsbelasting expliciet worden benoemd. Ze vraagt nog wel aandacht voor de andere Schipholmotie. De wens van de bewoners moeten worden gerespecteerd. De motie moet in de tekst worden verwerkt. De motie is nu niet zichtbaar in de tekst.

Mevrouw **Keur** (CDA) bedankt voor de duidelijke beantwoording. Het CDA kan zich vinden in de uitleg wanneer het college wel ruimte ziet om de formulering aan te passen en wanneer niet. De oplossing in de tekst, die aangeboden wordt door de heer Bond, op het gebied van landbouw kan het CDA ondersteunen. De fractie begrijpt dat de heer Loggen zegt dat het qua bodemdaling lastig om bepaalde zaken zo vast te leggen. De provincie moet zichzelf niet klem zetten. Mevrouw Keur is benieuwd naar de tekstaanpassing op het gebied van buitenstedelijk bouwen. De fractie kan zich vinden in de woorden van de VVD en ONH over het verschil in dynamiek.

Mevrouw **De Groot** (SP) vertelt dat de SP het debat op 18 december afwacht. Mogelijk komen er moties en/amendement van de zijde van de SP, bijvoorbeeld over het spreiden van werk.

Gedeputeerde **Geldhof** zegt over het thema mobiliteit een passage is opgenomen bij de hoofdpoging. Daar staat dat het gaat om én keuzevrijheid én duurzaamheid. Niet de provincie kiest welke het moet zijn. Er is een keuzevrijheid voor de inwoners. De provincie vindt wel dat duurzaamheid op alle mobiliteiten maximale aandacht moet hebben.

Het aantal woningen komt voort uit de verkenningen. Daaruit blijkt al vele jaren dat dit de verhouding is waar de woningbehoefte in de regio's aanwezig is. Dat is niet in beton gegoten. Als blijkt dat het anders wordt, dan worden de cijfers aangepast. De cijfers zijn bedoeld om toe te lichten dat er een verschil in massa is op de diverse locaties. Ook verhuisbewegingen zijn inbegrepen. Demografische ontwikkelingen worden jaarlijks bijgesteld. Het vertaalt zich in de woonbehoefte waarin moet worden voorzien. Dat de provincie woningen bouwt voor haar inwoners dat staat als hoofdambitie vermeld. In veel nultreden woningen wonen studenten en geen ouderen. Het belangrijkste is dat als er ouderen zijn, zij die nultreden woningen kunnen betreden. Of er voldoende nultredenwoningen in voorraad zijn, is geen indicatie dat daar ook daadwerkelijk ouderen kunnen wonen.

Gedeputeerde **Tekin** is niet van plan om een tekst over de bewoners rondom Schiphol op te nemen in de Koersvisie. De PvdD moet het doen met het preadvies.

Gedeputeerde **Loggen** zegt over de moties het volgende. Het is in dit huis al jaren een goed gebruik dat wanneer een motie wordt ingediend, met een bepaalde strekking, het college daarop adviseert. Als de interpretatie van het college niet wordt tegengesproken dan is dat het uitgangspunt.